

УДК 342.9:321.7(477)»2024»

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.25>

НОВА ПАРАДИГМА ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Воронов М.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри конституційного і муніципального права

юридичного факультету

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Воронов М.М. Нова парадигма локальної демократії в Україні.

У статті здійснено комплексний науково-правовий аналіз нових форм участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення, закріплених у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» в редакції Закону № 3703-IX від 9 травня 2024 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування». Дослідження актуалізоване необхідністю поглиблення демократичних засад функціонування місцевого самоврядування в Україні, особливо в контексті триваючої реформи децентралізації та євроінтеграційних прагнень держави. Метою статті є ґрунтовний аналіз правового регулювання, процедур реалізації, історичної практики застосування в Україні з моменту ухвалення Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (травень 1997 року), а також переваг та недоліків форм демократії участі. Проаналізовано методичні рекомендації центральних органів виконавчої влади та практику впровадження відповідних інструментів участі в українських громадах, включаючи використання інформаційно-комунікаційних технологій. Виявлено, що нове законодавство спрямоване на систематизацію та посилення механізмів громадської участі, надаючи їм більш чіткого правового статусу та розширюючи можливості для впливу громадян на місцеві справи. Особливу увагу приділено аналізу потенційних викликів, пов'язаних із запровадженням цих форм, таких як ризики формалізму, недостатня спроможність органів місцевого самоврядування та громадськості, а також необхідність забезпечення реального впливу результатів участі на прийняття рішень. Обґрунтовано, що своєчасне ухвалення Закону № 3703-IX, зважаючи на триваючі реформи та майбутні завдання з повоєнного відновлення, свідчить про стратегічне бачення ролі поглибленої участі громадян у зміцненні місцевого самоврядування. На завершення автор пропонує конкретні рекомендації, зокрема щодо розробки на національному рівні типових положень про бюджет участі, КДО та громадське оцінювання для допомоги місцевим радам, а також внесення змін до Бюджетного кодексу України для чіткого фінансування проєктів-переможців бюджету участі.

Ключові слова: місцеве самоврядування, народовладдя, пряма демократія, демократія участі, бюджет участі, публічні консультації, консультативно-дорадчі органи, громадське оцінювання.

Voronov M.M. A new paradigm of local democracy in Ukraine.

The article provides a comprehensive legal and scholarly analysis of new forms of community participation in addressing local issues, as enshrined in the Law of Ukraine “On Local Self-Government in Ukraine” as amended by Law No. 3703-IX of May 9, 2024. The relevance of the study is driven by the need to strengthen the democratic foundations of local self-governance in Ukraine, particularly in light of the ongoing decentralization reform and the country’s European integration aspirations. The article aims to provide an in-depth examination of the legal regulation, implementation procedures, historical practices in Ukraine since the adoption of the Law of Ukraine «On Local Self-Government in Ukraine» (May 1997), as well as the advantages and shortcomings of participatory democracy mechanisms. Methodological recommendations from central executive authorities and the practice of implementing relevant participation tools in Ukrainian communities, including the use of information and communication technologies, are analyzed.

The study finds that the new legislation is intended to systematize and reinforce the tools for civic participation by providing them with a clearer legal status and expanding opportunities for citizens

to influence local affairs. Special attention is paid to the analysis of potential challenges associated with the introduction of these forms, such as the risks of formalism, insufficient capacity of local self-government bodies and the public, and the need to ensure that the results of participation have a real impact on decision-making. It is argued that the timely adoption of Law No. 3703-IX, considering the ongoing reforms and future tasks of post-war recovery, reflects a strategic vision of the role of enhanced citizen involvement in strengthening local self-government. In conclusion, the author offers specific recommendations, particularly regarding the development at the national level of model regulations for the participatory budget, CABs, and public evaluation to assist local councils, as well as amending the Budget Code of Ukraine to ensure clear financing for winning projects of the participatory budget.

Key words: local self-government, people's power, direct democracy, participatory democracy, participatory budgeting, public consultations, advisory bodies, public evaluation.

Постановка проблеми. Реформа місцевого самоврядування та пов'язана з нею децентралізація владних повноважень є одними з ключових трансформаційних процесів у сучасній Україні. Ці процеси набувають особливої ваги в контексті реалізації євроінтеграційного курсу держави та нагальної потреби зміцнення демократичних інститутів на всіх рівнях публічного управління. Важливим аспектом успішного функціонування місцевого самоврядування є забезпечення дієвих механізмів залучення громадян до процесу прийняття рішень та контролю за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування. У цьому контексті, ухвалення Закону України № 3703-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» від 09.05.2024 року (далі – Закон № 3703-IX) стало знаковим кроком на шляху розширення арсеналу інструментів прямої та учасницької демократії, а також посилення ролі територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення. Закон № 3703-IX, багато положень якого, включаючи оновлену статтю 6¹ Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ЗУ «Про МСУ») [1], запроваджує та деталізує низку нових форм демократії участі.

Актуальність наукового аналізу цих нововведень обумовлена необхідністю їх ефективного впровадження на практиці та подальшого вдосконалення правового регулювання. Своєчасність ухвалення Закону № 3703-IX, на тлі триваючих реформ та майбутніх завдань з повоєнного відновлення, свідчить про стратегічне бачення ролі поглибленої участі громадян у зміцненні місцевого самоврядування. Це не просто чергове оновлення законодавства, а цілеспрямована дія на посилення локальної демократії, що розглядається як важливий елемент національної стійкості та майбутнього розвитку. Особливий акцент на залученні внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та молоді додатково підкреслює орієнтацію на соціальну згуртованість та формування активного громадянського суспільства.

Стан опрацювання проблематики. Незважаючи на значний інтерес науковців та практиків до питань становлення та розвитку громадської участі в вирішенні питань місцевого значення, тут можна визначити наукові дослідження І. Абрам'юка, Т. Андрейчук, О. Батанова, М. Баймуратова, О. Ганжука, В. Нестеровича, В. Серьогіна, комплексний науково-правовий аналіз саме нових форм участі, закріплених у статті 6¹ ЗУ «Про МСУ» [2], їх правового регулювання, процедур реалізації, історичної практики застосування аналогічних механізмів та потенційних викликів в українському контексті залишається недостатньо розробленим. Існуючі праці українських та зарубіжних вчених у галузі конституційного, муніципального права, теорії демократії, а також аналітичні звіти громадських організацій та методичні рекомендації органів влади ⁶ створюють важливе підґрунтя, проте не вичерпують потреби в детальному дослідженні специфіки саме цих нововведень. Варто зазначити, що хоча деякі форми демократії участі, такі як бюджет участі чи публічні консультації, мають певну історію застосування в Україні [3], їх нове законодавче закріплення та деталізація в Законі № 3703-IX вимагають окремого аналізу. Законодавче прагнення до гнучкості та інноваційності, що простежується у включенні таких форм, як «громадське оцінювання» (п.8) та «інші форми, що не суперечать закону» (п. 9) [2], вказує на відхід від суто традиційних підходів та відкриває простір для адаптації до нових технологій та суспільних потреб, що може сприяти формуванню більш динамічного та чутливого місцевого врядування.

Метою даної статті є проведення ґрунтовного науково-правового аналізу Закону України № 3703-IX, зокрема, дослідження нових форм прямої та учасницької демократії, їх змісту, механізмів реалізації, практики застосування аналогічних форм в Україні з 1997 року, а також виявлення переваг та недоліків цих форм.

Виклад основного матеріалу. Стаття 6¹ ЗУ «Про МСУ», яка доповнена Законом № 3703-IX, визначає розширений перелік форм участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення. Цей перелік включає як вже традиційні форми (місцевий референдум, загальні збори, місцеві ініціативи, громадські слухання), так і нові або суттєво деталізовані механізми, зокрема ті, що є предметом цього дослідження: участь жителів у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету (п. 5); публічні консультації (п. 6); консультативно-дорадчий орган при органах та/або посадових особах місцевого самоврядування (п. 7); громадське оцінювання діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування (п. 8); інші форми участі, що не суперечать закону (п. 9) [1].

Такий перелік у статті 6¹ свідчить про намір законодавця перейти до більш кодифікованого та потенційно стандартизованого підходу до забезпечення громадської участі на всій території України. Це відхід від попередньої практики, де багато механізмів участі визначалися переважно на місцевому рівні або мали рекомендаційний характер. Включення цих форм безпосередньо до основного закону про місцеве самоврядування має на меті встановлення чітких гарантій партисипативних прав громадян. Це, у свою чергу, підвищує правову визначеність для жителів та надає органам місцевого самоврядування (ОМС) більш вагомий мандат для впровадження цих інструментів, потенційно зменшуючи розбіжності у можливостях участі між різними громадами. Закон також встановлює загальний принцип, згідно з яким участь територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення може здійснюватися безпосередньо та/або з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), якщо інше не передбачено законом. Це положення відкриває шлях для модернізації процесів залучення та робить їх потенційно більш доступними для ширшого кола громадян, хоча водночас актуалізує питання подолання цифрової нерівності та забезпечення безпеки електронних інструментів участі.

Важливим нововведенням, що безпосередньо впливає на реалізацію цих форм демократії участі, є вимога до всіх територіальних громад затвердити свої статuti до 1 січня 2027 року. У цих статутах мають бути чітко прописані, серед іншого, форми та порядок участі жителів у вирішенні питань громади. Ця вимога вказує на двокомпонентну модель, тобто, національне законодавче рамкове регулювання доповнюється локальною деталізацією та адаптацією. Такий підхід визнає, що, попри важливість єдиних стандартів, місцеві особливості потребують індивідуальних рішень.

У п. 5 статті 6¹ ЗУ «Про МСУ» закріплено право жителів на участь у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету. Ця норма знаходить свою конкретизацію у концепції «бюджету участі» або «громадського бюджету». Хоча Бюджетний кодекс України встановлює загальні засади бюджетного процесу, саме Закон № 3703-IX запроваджує вимогу щодо обов'язкового встановлення ОМС процедур для громадського бюджету (бюджету участі) [1]. Це переводить бюджет участі з категорії інноваційних практик окремих громад у розряд загальнообов'язкових інструментів місцевої демократії. Така зміна статусу є важливою, оскільки раніше, до ухвалення Закону № 3703-IX, впровадження бюджету участі було переважно добровільною ініціативою прогресивних місцевих рад [3]. Обов'язковість має на меті універсалізувати доступ громадян до цього інструменту, проте водночас ставить перед громадами, особливо тими, що не мають попереднього досвіду, завдання розробити та ефективно впровадити відповідні місцеві нормативні акти та процедури. Правове підґрунтя для реалізації бюджету участі також формується низкою методичних рекомендацій, розроблених Міністерством фінансів України та іншими центральними органами виконавчої влади, а також громадськими експертами [4]. Ці документи, хоч і мають переважно рекомендаційний характер, окреслюють ключові елементи, які мають бути відображені у місцевому Положенні про громадський бюджет.

Хоча формальне право громадян впливати на бюджетний процес існувало і раніше, інструмент бюджету участі у його сучасному розумінні почав активно впроваджуватися в Україні значно пізніше, з 2015 року. Першими в цьому процесі стали міста Черкаси та Чернігів. Згодом до них приєдналися Луцьк (з конкурсом громадських ініціатив, схожим за суттю), а у 2016 році – ще 17 великих міст, включаючи Вінницю, Житомир, Київ, Львів, Хмельницький та Чернівці. До 2019 року більшість обласних центрів та великих міст України вже мали досвід реалізації принаймні одного циклу бюджету участі. Серед успішних практик можна відзначити створення шкіл громадського бюджету для навчання потенційних авторів (Київ, Одеса, Харків) та детальне інформування громадськості про всі етапи процесу (Миколаїв, Запоріжжя) [3].

Так, п. 6 статті 6¹ ЗУ «Про МСУ» визначає публічні консультації як одну з форм участі територіальної громади. Це положення набуває особливої ваги у світлі прийняття спеціального Закону України «Про публічні консультації» № 3841-IX (далі - ЗУ «Про ПК»), який був ухвалений Верховною Радою України 20 червня 2024 року, підписаний Президентом 17 жовтня 2024 року та набирає чинності через 12 місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні [5]. Цей закон є значним кроком вперед, оскільки він систематизує та підносить статус публічних консультацій з рівня рекомендованої практики, що переважно регулювалася Постановою Кабінету Міністрів України (КМУ) № 996 від 03.11.2010 р. «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [6], до рівня законодавчо закріпленого процесу з чітко визначеними процедурами та наслідками за їх недотримання. Відтерміноване набуття чинності Законом «Про ПК» надає час для підготовки, але водночас відкладає його безпосередній вплив на практику.

ЗУ «Про ПК» встановлює низку ключових принципів проведення публічних консультацій, серед яких: участь та відкритість, прозорість, доступність, підзвітність, дієвість та пропорційність [5]. Ці принципи мають забезпечити, що консультації не будуть формальністю, а стануть реальним інструментом двосторонньої комунікації між владою та суспільством. Закон визначає обов'язковість проведення публічних консультацій для широкого кола суб'єктів владних повноважень, включаючи органи місцевого самоврядування, щодо проєктів нормативно-правових актів, концепцій, стратегій, програм та інших важливих документів [7]. Для ОМС порядок організації та проведення публічних консультацій визначається відповідною місцевою радою, проте ЗУ «Про ПК» встановлює перелік питань, щодо яких публічне обговорення є обов'язковим. До таких питань належать: делегування повноважень ОМС; надання пільг чи переваг окремим суб'єктам господарювання; проєкти стратегічних планів розвитку територіальної громади та змін до них; символіка територіальної громади. Варто зазначити, що Закон «Про ПК» передбачає три основні форми проведення консультацій: а) електронні консультації; б) адресні консультації; в) публічне обговорення [5].

Центральним елементом системи публічних консультацій має стати єдина онлайн-платформа, яка забезпечуватиме проведення електронних консультацій, оприлюднення документів, подання пропозицій та звітів. Обов'язкове використання такої платформи та визначення електронних консультацій як первинної форми суттєво вплине на доступність та характер громадського внеску. Це може розширити охоплення та спростити подання пропозицій, але водночас актуалізує проблеми цифрової грамотності та інклюзії, вимагаючи паралельного використання офлайн-механізмів та зусиль для подолання цифрового розриву.

До ухвалення спеціального ЗУ «Про ПК», практика проведення консультацій з громадськістю в Україні була досить строкатою та значною мірою залежала від політичної волі та інституційної спроможності конкретного органу влади. Нагадаємо, що основним нормативним орієнтиром слугувала Постанова КМУ № 996 від 03.11.2010 р. «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [6]. Деякі громади демонстрували успішні приклади залучення громадян до обговорення важливих питань. Наприклад, в Острозі проводилися публічні консультації щодо заходів у рамках статусу «Молодіжна столиця – 2022» та щодо заборони продажу алкоголю у нічний час, використовуючи онлайн-платформу «Ваша думка» та SMS-голосування, за активної участі міської ради та громадських організацій [9]. Поступово зростало використання онлайн-інструментів, таких як спеціалізовані платформи, веб-форуми та соціальні мережі для проведення обговорень та збору пропозицій, особливо в умовах пандемії COVID-19, яка прискорила перехід до онлайн-форматів.

Порівняльний аналіз з досвідом країн Східної Європи, таких як Польща, Литва та Болгарія, показує, що наявність законодавчої рамки є необхідною, але не достатньою умовою для ефективних консультацій. Інституційна спроможність органів влади, політична воля до діалогу, активність та організованість громадянського суспільства, а також реальний тиск з боку громадськості відіграють не менш важливу роль [10, с. 131]. Україна може багато чого навчитися як з успішного досвіду Польщі, так і з викликів, з якими зіткнулися Литва та Болгарія. На нашу думку, ефективність ЗУ «Про ПК» залежатиме не лише від його тексту, а й від того, наскільки ОМС сприймуть його як інструмент для покращення своєї роботи, наскільки активно громадські організації будуть його використовувати, та чи будуть створені механізми для справжнього діалогу та підзвітності, а не лише формального дотримання процедур.

Вважаємо, що належним чином організовані публічні консультації мають значні переваги. Вони сприяють покращенню якості управлінських рішень, оскільки дозволяють врахувати різноманітні знання, досвід та інтереси заінтересованих сторін. Це підвищує легітимність рішень влади та сприяє їх кращому сприйняттю та виконанню громадою. Публічні консультації є інструментом запобігання соціальним конфліктам, оскільки дають можливість виявити та узгодити потенційні розбіжності на ранніх етапах. Вони також сприяють розвитку громадянського суспільства, підвищуючи обізнаність громадян та їхню залученість до суспільних справ [11].

Пункт 7 статті 6¹ ЗУ «Про МСУ» закріплює консультативно-дорадчі органи (КДО) як одну з форм участі територіальної громади. Це положення доповнює статтю 10 ЗУ «Про МСУ», яка надає місцевим радам загальний дозвіл утворювати КДО для реалізації своїх повноважень. Однак, донедавна законодавство не містило детальної регламентації порядку створення та функціонування КДО саме при ОМС, а відповідні підзаконні акти (наприклад, Постанови КМУ № 976 від 05.11.2008 р. щодо громадської експертизи; № 1198 від 18.12.2018 р. щодо молодіжних рад,) мали переважно рекомендаційний характер для органів місцевого самоврядування [12;13]

Варто зазначити, що Закон № 3703-IX вносить суттєві зміни у цей ландшафт. По-перше, він прямо вказує на право жителів брати участь у роботі КДО. По-друге, що більш важливо, він встановлює обов'язковість створення КДО/Рад при голові ради та їх заступниках, виконавчому комітеті та інших органах. Це переводить КДО з категорії дискреційних інституцій, створення яких залежало від волі ОМС, до розряду обов'язкових елементів системи місцевого врядування. Такий крок спрямований на більш формалізоване та системне залучення експертних та громадських консультацій до процесу прийняття рішень на місцевому рівні.

Водночас статус КДО при ОМС залишається незмінним. Вони не є юридичними особами. При одному ОМС може існувати декілька КДО з різними завданнями та спеціалізацією, наприклад, громадські ради (загального спрямування), молодіжні ради, ради підприємців, ради з питань ВПО тощо [14]. Порядок утворення, склад, повноваження та регламент роботи КДО визначаються органом місцевого самоврядування, при якому він створюється, відповідним положенням. Практика створення та функціонування КДО при ОМС в Україні є досить різноманітною. Найбільш поширеною формою є громадські ради. Загалом, КДО покликані відігравати важливу роль у залученні громадськості до управління, наданні платформи для висловлення ідей та ініціатив, розвитку співпраці між владою та жителями, а також у формуванні активних громадян. Звісно, що КДО мають бути незалежними та об'єктивними. Однак на практиці їхня ефективність часто обмежена низкою проблем. До них можна віднести: формалізм, залежність від органу створення, ризик перетворення КДО на «кишенькові» структури, що схвалюють рішення влади, недостатня фаховість членів, брак матеріальних і фінансових ресурсів, низький вплив на прийняття рішень [15, с. 360]. Натомість серед переваг функціонування КДО можна виділити можливість залучення широкого експертного потенціалу, представництво інтересів різних соціальних груп, що сприяє підвищенню якості та збалансованості рішень ОМС, а також налагодження конструктивного діалогу між владою та громадою.

Пункт 8 статті 6¹ ЗУ «Про МСУ» запроваджує нову форму демократії участі – громадське оцінювання діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Детальніше ця форма регламентується новою статтею 13⁴ ЗУ «Про МСУ», внесеною Законом № 3703-IX.34 Формалізація «громадського оцінювання» є новаторським і потенційно потужним інструментом прямого громадського контролю, що відрізняється від загальних консультацій чи участі у прийнятті рішень. Якщо інші форми спрямовані переважно на формування майбутніх рішень, то громадське оцінювання фокусується на аналізі минулої та поточної діяльності ОМС, безпосередньо впливаючи на їхню підзвітність.

Предметом громадського оцінювання є діяльність ОМС та їх посадових осіб, пов'язана із здійсненням ними своїх повноважень, а також процесом прийняття та виконання рішень [16]. Це досить широке визначення, що охоплює практично всі аспекти роботи місцевої влади. Важливо, що ініціаторами громадського оцінювання можуть виступати інститути громадянського суспільства, які здійснюють діяльність на території відповідної громади, а саме: громадські об'єднання, професійні спілки (та їх об'єднання), творчі спілки, організації роботодавців (та їх об'єднання), благодійні організації та органи самоорганізації населення (ОСН). Такий перелік ініціаторів робить акцент на організованому громадянському суспільстві, що може забезпечити певний рівень професіоналізму та сталості оцінювання, але водночас може створити певні бар'єри для спонтанних громадських ініціатив з боку менш формалізованих груп.

Порядок проведення громадського оцінювання визначається законом (тобто, ЗУ «Про МСУ»), статутом територіальної громади, а для районних та обласних рад - їхніми рішеннями. Закон покладає на ОМС та їх посадових осіб обов'язок сприяти проведенню громадського оцінювання. Це сприяння може включати надання необхідної інформації, визначення відповідальних осіб для взаємодії, а також, за потреби, утворення робочої групи із сприяння проведенню оцінювання. Ступінь реального сприяння з боку ОМС буде ключовим фактором доступності та ефективності цього інструменту. Процедура передбачає, що ініціатор оцінювання проводить аналіз діяльності ОМС, після чого готує висновки та рекомендації, які подаються відповідному органу чи посадовій особі. ОМС зобов'язані розглянути ці висновки та оприлюднити результати розгляду.

Громадське оцінювання слід відрізняти від громадської експертизи, яка для органів виконавчої влади регулюється Постановою КМУ № 976 від 05.11.2008 р. [12]. Хоча концептуально ці інструменти схожі (обидва передбачають зовнішній аналіз діяльності влади з боку громадськості), громадське оцінювання в системі ОМС тепер має пряму законодавчу регламентацію в профільному законі, що підвищує його статус та окреслює специфіку застосування саме на місцевому рівні. Хоча «громадське оцінювання» як формально визначений інструмент згідно зі статтею 13⁴ є новим, елементи громадського контролю та оцінки діяльності ОМС існували й раніше в рамках ширших практик громадського моніторингу, громадських слухань чи діяльності громадських рад. Інститути громадянського суспільства і раніше проводили дослідження, аналізували бюджети, якість надання послуг, відкритість ОМС тощо [17]. Закон № 3703-IX фактично створює для таких ініціатив чіткий правовий шлях та офіційний механізм взаємодії з владою.

Приклади громадського моніторингу та оцінювання, хоч і не завжди формалізовані як «громадське оцінювання» у новому розумінні, можна знайти в діяльності багатьох громадських організацій та ініціатив, які аналізують діяльність місцевої влади та публікують свої звіти та рекомендації.⁶⁶ Успіх імплементації нової статті 13⁴ залежатиме від того, наскільки ОМС будуть готові до співпраці та наскільки якісними будуть методики, що застосовуватимуться ініціаторами оцінювання. Це вимагатиме розробки місцевих процедур, підвищення спроможності як громадських організацій, насамперед, в частині методології оцінювання, так і ОМС (в частині готовності до відкритості та сприйняття зовнішньої, потенційно критичної, оцінки).

На нашу думку, громадське оцінювання має значний потенціал стати потужним інструментом зворотного зв'язку, стимулюючи ОМС до постійного покращення своєї роботи. Результати оцінювання можуть використовуватися для інформування громадськості, для розробки рекомендацій щодо вдосконалення діяльності ОМС, а в деяких випадках – навіть як один із факторів при прийнятті кадрових чи управлінських рішень.

Висновки. Проведений науково-правовий аналіз Закону України «Про МСУ» в редакції Закону № 3703-IX дозволяє зробити низку узагальнень щодо потенціалу цих нововведень для посилення народовладдя на місцевому рівні, а також виявити ключові проблеми та сформулювати рекомендації. Закон № 3703-IX є важливим кроком на шляху систематизації та зміцнення механізмів участі територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення. Аналізовані форми, зокрема, участь у бюджетному процесі (бюджет участі), публічні консультації, консультативно-дорадчі органи, громадське оцінювання та «інші форми» - отримали більш чітке правове закріплення, а деякі з них (як-от обов'язковість процедур бюджету участі та створення КДО при керівництві ОМС, а також новий інструмент громадського оцінювання) є суттєвими новаціями. Загалом, Закон № 3703-IX спрямований на розширення прав громадян та посилення їхнього впливу на місцеві справи, що є позитивним кроком у розвитку місцевої демократії.

Незважаючи на позитивні зрушення, існують потенційні проблеми та виклики. По-перше, хоча ЗУ «Про ПК» є комплексним, окремі аспекти взаємодії цього закону з нормами ЗУ «Про МСУ» можуть потребувати уточнень. Порядок створення та функціонування КДО, а також методологія громадського оцінювання на рівні ЗУ «Про МСУ» все ще потребують більш детальних локальних нормативних актів. По-друге, існує небезпека, що ОМС підійдуть до впровадження нових форм участі формально, без реального наміру враховувати думку громади чи результати оцінювання. По-третє, існує певний брак ресурсів та спроможності. Тому багато громад, особливо менших, можуть стикатися з браком фінансових, кадрових та організаційних ресурсів для ефективної реалізації всіх передбачених форм участі. Також актуальною є проблема недостатньої спроможності як представників ОМС, насамперед, в частині організації партисипативних процесів, так і самої громадськості, зокрема, в частині активної та конструктивної участі.

Водночас необхідне подальше системне вдосконалення чинного законодавства України. Зокрема, важливо розробити та затвердити на національному рівні (наприклад, Постановою КМУ) модельні/типові положення про бюджет участі, про консультативно-дорадчі органи при ОМС, та про порядок проведення громадського оцінювання діяльності ОМС, які б слугували орієнтиром для місцевих рад при розробці власних нормативних актів. Ці типові положення мають враховувати найкращі українські та міжнародні практики. Необхідно передбачити у Бюджетному кодексі України більш чіткі механізми фінансування проєктів-переможців бюджету участі та відповідальність за їх реалізацію. Таким чином, реалізація цих рекомендацій сприятиме не лише формальному запровадженню нових інструментів участі, але й їх перетворенню на дієві механізми народовладдя, що забезпечуватимуть сталий розвиток територіальних громад та підвищення якості життя їхніх мешканців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування: Закон України від 09.05.2024 № 3703-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3703-20#Text> (дата звернення: 09.06.2025).
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.06.2025).
3. Аналітичний звіт Дослідження розвитку інструменту «Громадський бюджет» у містах України». Фонд Східна Європа, 2020. URL: https://api.egap.in.ua/storage/uploads/images/publication/analitichnii_zvit/Analitichnii-zvit.pdf (дата звернення: 09.06.2025).
4. Методичні рекомендації щодо запровадження в громаді інструменту е-демократії «Громадський бюджет». Програма EGAP. URL: <https://backend.hromada.gov.ua/storage/uploads/images/project/gromadskii-byudzet/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%91%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82.pdf> (дата звернення: 09.06.2025).
5. Про публічні консультації: Закон України від 20.06.2024 № 3841-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-IX#Text> (дата звернення: 09.06.2025).
6. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.06.2025).
7. Методичні рекомендації щодо проведення публічних консультацій. USAID RADA: Next Generation Program. 2024. URL: <https://internews.ua/storage/app/media/rang/2024/10/Public-consultation-recommendations.pdf> (дата звернення: 09.06.2025).
8. Закон «Про публічні консультації»: що він змінює для громад. Портал Децентралізація. 25.06.2024. URL: <https://decentralization.ua/news/18264> (дата звернення: 09.06.2025).
9. Влада VS громада: успішний приклад проведення Публічних консультацій в Острозі. Громадський Простір. 26.11.2021. URL: <https://www.prostir.ua/?news=vlada-vs-hromada-uspishnyj-ryklad-provedennya-publichnyh-konsultatsij-v-ostrozi> (дата звернення: 09.06.2025).
10. Теребун О.С. Інституціалізація публічних консультацій як інструменту взаємодії органів публічної влади і інституцій громадянського суспільства у східноєвропейських членах Європейського Союзу: уроки для України. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 1(103). С. 128–134 (URL: <https://ema.ztu.edu.ua/article/view/276270>. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2023-1\(103\)-128-134](https://doi.org/10.26642/ema-2023-1(103)-128-134) (дата звернення: 09.06.2025).
11. Переваги та недоліки законопроекту №4254 «Про публічні консультації»: аналіз. Український незалежний центр політичних досліджень. 19.06.2024. URL: <https://ucipr.org.ua/ua/povnyu/analiz-zakonoproektu-4254-pro-publichni-konsultatsiji-pozitivni-ta-vikliki-2> (дата звернення: 09.06.2025).
12. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 № 976. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.06.2025).

13. Про затвердження типових положень про молодіжні ради: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.06.2025).
14. Закон про народовладдя: особливості, переваги і роль громадських організацій у впровадженні закону. *Ресурсний центр ГУРТ*. 04.03.2025. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/106218/> (дата звернення: 09.06.2025).
15. Андрійчук Т.В. Громадські консультативно-дорадчі органи: проблеми організації та функціонування. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 3. С. 357–368. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/andriichuk_gromadski.pdf (дата звернення: 09.06.2025).
16. Стаття 13⁴. Громадське оцінювання діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування. *Protocol.ua*. 09.05.2024. URL: https://protocol.ua/ua/pro_mistseve_samovryaduvannya_v_ukraini_stattya_13_4/#google_vignette (дата звернення: 09.06.2025).
17. Лациба, М.В. Громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади: крок за кроком / М. Лациба, О. Хмара, О. Орловський; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. К.: [Агентство “Україна”], 2010. 96 с. URL: https://gurt.org.ua/uploads/news/2010/06/06/ge_krok_za_krokom_-_ucipr_2010.pdf (дата звернення: 09.06.2025).